

УДК 159.923.5: 37.035.91

Виявлення та розвиток креативності у студентів

Харцій О.М.

Статья посвящена теоретическому и эмпирическому исследованию креативности у будущих менеджеров организации, а также формированию и развитию креативного потенциала у студентов в процессе их профессиональной подготовки в высшем учебном заведении.

Определены основные подходы в исследовании креативного компонента личности. Экспериментально доказано влияние креативного потенциала на эффективность управленческой деятельности.

Ключевые слова: креативность, креативный компонент, креативный потенциал, эффективность управленческой деятельности.

Стаття присвячена теоретичному та емпіричному дослідженню креативності у майбутніх менеджерів організації, а також формуванню та розвитку креативного потенціалу у студентів в процесі їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Визначено основні підходи в дослідженні креативного компонента особистості. Експериментально доведений вплив креативного потенціалу на ефективність управлінської діяльності.

Ключові слова: креативність, креативний компонент, креативний потенціал, ефективність управлінської діяльності.

The article is devoted to theoretical and empirical research creative at the future managers of the organization, and also to formation and development of creative potential in students during their professional training in higher educational establishment.

The basic approaches in research of a creative component of the person are certain. Influence of creative potential on efficiency of administrative activity is experimentally proved.

Key words: the creative, a creative component of the person, creative potential, efficiency of administrative activity.

Актуальність теми: На переломних етапах соціально-економічного розвитку суспільства проблема креативності була неодноразово предметом дослідження багатьох науковців, зараз вона набуває особливої актуальності. Під впливом соціальних умов вища школа змушена переглядати свої цільові настанови. Сучасне суспільство вже не задовольняє фахівця, що володіє солідним багажем знань, але вміє працювати тільки за зразком. Однією з головних цінностей людини стає творча активність особистості.

Постановка проблеми: Сучасні соціально-економічні відносини в Україні вимагають суттєвих змін у підготовці майбутніх менеджерів, запровадження таких форм навчання, які б сприяли особистісному та професійному саморозвитку, самовдосконаленню, формуванню навичок творчого розв'язання будь-яких управлінських завдань. Виникає проблема формування у студентів самостійного, творчого (евристичного) мислення.

Особливе значення ця проблема має для вузів, що готують фахівців безпосередньо працюючих з людьми. У цій сфері необхідно не тільки творче використання своїх знань і умінь, але і творчий підхід до спілкування, ефективного управління.

Мета дослідження: матеріал дослідження спрямований на те, щоб виявити та розвинути творчі здібності особистості студентів.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні задачі:

- діагностика й оцінка рівня творчого потенціалу студентів;
- виявлення засобів підвищення та розвитку творчого потенціалу молоді.

Результати дослідження та їх обговорення:

Творчість пов'язана з різноманітними аспектами особистості. Кожна людина сама створює себе, робить своє життя унікальним і неповторним. Щоденна зміна і відновлення її є необхідним атрибутом творчості. Оскільки кожна людина генетично унікальна, і в минулому, сьогодні чи майбутньому не було і не буде двох генетично ідентичних особистостей, то й ситуації, у які попадає людина, також унікальні. Вони змушують людину в кожному конкретному випадку приймати рішення і діяти відповідно особистій оцінці ситуації. Отже, людина знаходиться в умовах, що постійно змінюються і спонукають її до життєтворчості, а складовими життєтворчості є креативний потенціал і креативні здібності особистості.

Творчий клімат у суспільстві створюється не тільки вихованням допитливості, смаку до нестандартних рішень, здатності мислити нетривіально. Необхідно ще виховувати готовність до сприйняття нового і незвичайного, прагнення використовувати і запроваджувати творчі досягнення інших людей, будити самостійність і талант, завзятість і віру у свої сили.

В англійській літературі поняття креативність (лат. creatio - створення, образ) означає творчість, тобто в самому загальному вигляді воно містить у собі минулі, супутні і (чи) наступні характеристики процесу, у результаті якого людина (чи група людей) створює те, чого не існувало колись. Е. Фром звужує поняття до визначення його як "здатності дивуватися і пізнавати, уміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, націленості на відкриття нового і здатності до глибокого усвідомлення свого досвіду", підкреслюючи не якість результату, а характеристики і процеси, що активізують творчу продуктивність.

Креативність - це здатність до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки, усвідомлення і розвитку свого досвіду, який виявляється у швидкості, точності, гнучкості, оригінальності мислення, багатій уяві, схильності до високих естетичних цінностей, ступеня деталізації проблеми, що надає людині можливість, з одного боку, знаходити ефективні рішення і способи поведінки у

нових ситуаціях, а з іншого боку, переборювати стереотипність мислення і поведінки у звичних ситуаціях, створювати у неї нові, оригінальні рішення.

У найбільш загальному виді творчий процес пов'язаний із взаємодією суб'єктивного й об'єктивного, у результаті якого з'являється нове – творчі ідеї, теорії, гіпотези. Нове як продукт творчості, як визначена частина оригінального, такого, чого ще не було, так і частина старого, уже відомого і звичного.

Творчий процес складається у виявленні схованих від нас можливостей, аналізі й оволодінні численними методами структурування, упорядкування, визначення співвідношень, зміни рівнів і точок зору.

Вивчення креативного потенціалу здійснюється за допомогою різноманітних підходів: а) загальна творча здібність, процес перетворення знань (Л.С.Виготський, В.В.Давидов, В.О.Моляко, А.Г.Шмельов та ін.). В своїх працях вчені зазначали, що до складових креативності належать оригінальність, ініціативність, завзятість, висока самоорганізація, велика працездатність; б) здатність, що приводить до успіху (Дж. Гілфорд, Б. Гізелі, П. Торренс, Я.О.Пономарьов, М.Г.Фролов, Е.Г.Ярошевський та ін.); в) дослідження креативності у різних видах діяльності (Л.С.Виготський, А.Л.Галін, П.К.Енгельмеєр, П.Ф.Кравчук, Н.Ю.Хряцова та ін.). Кожен напрям проаналізовано з точки зору теоретичних і практичних здобутків і обмежень.

На підставі існуючих в літературі підходів було визначено зміст поняття «креативний потенціал». Підкреслено, що креативний потенціал являє складну підсистему, яка тісно переплітається з іншими структурними складовими психіки, детермінуючими творчі процеси елементами.

На основі аналізу літератури та вчасного теоретичного аналізу проблеми було визначено складові креативного потенціалу: відкритість новому, допитливість, здатність до нестандартних рішень; домінування пізнавальних інтересів; швидкість у засвоєнні нової інформації; інтелект; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість.

На творчі потенції людини, на їхній прояв і розвиток впливають мислення, пам'ять, воля, знання, досвід, переконання тощо. Але ця сукупність властивостей особистості більше відображає кількісну сторону можливості мати творчу індивідуальність. Якісна ж сторона визначається не стільки наявністю цих й інших властивостей самих по собі, скільки характером взаємозв'язку їх один з одним, особливо їхньою напруженою і спрямованістю. Творчий потенціал і його активність знаходяться саме в сфері якісної динаміки властивостей особистості й у її відношенні з конкретною діяльністю.

Матеріалом для уяви, як і для всіх інших психічних процесів, є об'єктивна реальність. Але творча уява, будучи проявом відображаючо-преобразуючої, творчої здатності головного мозку, представляє собою як би сплав раніше сприйнятого і відтвореного з заново побудованим.

Як відзначають дослідники, творче мислення характеризується не тільки і навіть не стільки обсягом придбаних знань, скільки структурою розумового процесу, багатством, складністю і результативністю розумових операцій.

Творчий потенціал виявляється у здатності особистості підходити до конкретної справи нестандартно, шукати і знаходити найбільш оптимальні шляхи, ефективні методи рішення виникаючих проблем. Він не є незмінним, даним споконвічно в завершеному виді, а змінюється в процесі удосконалювання людини в ході історичного розвитку. Особистість безупинно збагачується сукупними творчими здібностями людства, що здобуваються їм у ході освоєння і зміни дійсності.

З психологічної точки зору, мислення людини можна розділити на два види: репродуктивне (відтворююче) і продуктивне (творче). При репродуктивному мисленні людина одержує готові знання — уся психічна робота спрямована на те, щоб повторити, відтворити знання.

Творче мислення не бере знання в готовому виді. Тут людина самостійно добуває знання і самостійно застосовує їх для рішення практичних і пізнавальних задач.

Для дослідження рівня здібностей студентів ми застосували тест на коефіцієнт інтелектуальності (КІ). Цей тест містить словесний, цифровий і графічний матеріал, завдяки чому визначається загальна оцінка КІ.

Використання тесту Айзенка дозволило з'ясувати швидкість протікання розумових процесів, яка не завжди рівнозначна коефіцієнту інтелекту, а також виявити такі особистісні характеристики – незібраність і відсутність наполегливості.

З метою визначення особистісних властивостей ми застосували 16-F особистісний опитувальник Р.Кеттелла. Виходячи із завдань нашого дослідження, найбільшу увагу ми зосередили на таких факторах тесту, як: комунікабельність (фактор А), кмітливість (фактор В), емоційна стійкість (фактор С), незалежність (фактор Е), принциповість (фактор G), практичність (фактор М), гнучкість (фактор N), консерватизм (фактор Q1), самостійність (фактор Q2), високий самоконтроль (фактор Q3), напруженість (фактор Q4).

Рівень креативності ми досліджували за допомогою тесту творчого мислення П.Торренса «Діагностика рівня креативності». Студентам пропонувалося 10 незакінчених фігур, до яких потрібно було домалювати додаткові лінії чи штрихи, щоб вийшли цікаві предмети або навіть сюжетні картинки. Потім потрібно було придумати і написати назви для кожного малюнку. На виконання завдання відводилося 15 хвилин.

Отримані дані аналізувалися за допомогою стандартизованої шкали оцінок за такими показниками творчого мислення: продуктивність – здатність швидко створювати і реалізовувати нові ідеї в незнайомій (складній) ситуації (кількість ідей чи фігур), гнучкість – здатність пропонувати різні ідеї в процесі виконання подібних завдань (різноманітність ідей, здібність переходити від одного аспекту проблеми до іншого), оригінальність (здібність до висунення ідей, які відрізняються від очевидних, тривіальних),

деталізація чи розробленість ідей – уміння запропонувати і реалізувати різні ідеї в тій чи іншій ситуації на максимально можливому рівні. І хоча Торренс не використовував показник деталізації для оцінювання ідей у тесті «Незвичайне використання», ми виявили доцільним його застосування в нашому дослідженні, для чого була розроблена спеціальна схема опрацювання результатів.

Застосування вербальної версії тесту П.Торренса з різними формами завдань надало можливість визначити рівень вербальної креативності у майбутніх менеджерів.

Для виявлення рівня креативних здібностей студентів ми використовували методику діагностики розвитку креативності в менеджменті.

Дана методика складається з трьох груп тверджень, за допомогою яких можна визначити рівень креативності за трьома напрямками – «Моя особистість», «Мій підхід до рішення проблем», «Моє робоче середовище». Досліджувані сліди було визначитися щодо запропонованих відповідей на кожне твердження. Обробка та інтерпретація даних здійснювалася за ключем.

Для визначення індивідуального стилю поведінки та управління ми використали тест К.Томаса. Даний тест містить 30 пар тверджень, які характеризують поведінку людини. Кількість балів, набраних досліджуваним за кожною шкалою, дає уявлення про виразність у нього тенденції до прояву відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях: 1) змагання (конкуренція) як прагнення домогтися задоволення своїх інтересів на шкоду іншому; 2) пристосування, як протидія суперництву, принесення в жертву власних інтересів заради іншого; 3) компроміс; 4) запобігання, як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденції до досягнення власних цілей; 5) співробітництво, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що цілком задовольняє інтереси обох сторін.

Виявлення самооцінки управлінської придатності та рівня професійних домагань досліджувалася за допомогою «Шкали самооцінки управлінських якостей» (Л.Г.Шмельов). У тесті зазначений перелік основних складових управлінського потенціалу та 30 відповідних уніполярних шкал-дискрипторів, за допомогою яких здійснюється самооцінка управлінських здібностей, до яких відносяться: активність; енергійність; самоконтроль; комунікабельність; компетентність; інтелектуальність. Кожен концепт в опитувальнику має однакову кількість шкал-дискрипторів.

Технологія організації дослідження включає два етапи: спочатку відбувається самооцінка досліджуваним своїх управлінських якостей; далі пропонується побудувати ідеальний профіль керівника для певної сфери.

Респондентам надається 7-бальна система оцінювання та критерії до оцінок. У цілому процедура нагадує заповнення особистісного семантичного диференціала. Отримані дані обраховувалися та співвідносилися з максимально можливими результатами за всіма шкалами ($\max = 210$) та за окремими критеріями ($\max = 35$). Після чого проводився аналіз та порівняння досліджуваним оцінки його актуального та ідеального образу керівника, шляхом обчислення семантичної відстані.

Методика об'єктивної оцінки придатності до управлінської діяльності дає можливість виявити здібності до управлінської діяльності.

Експертні оціночні шкали створені співробітниками інституту психології ім. Г.С.Костюка на основі оціночних критеріїв, запропонованих А.В. Морозовим. Досліджувані оцінюються за 10-ма якостями різними експертами за 10-бальною шкалою, далі підраховується середній бал групової експертизи. Незалежними експертами з даної групи питань виступають три особи, які добре знають досліджуваного.

Для вивчення якості взаємовідносин менеджера з оточуючими може бути запропонована тест-вправа «Мої взаємовідносини з оточуючими» (Винославська О.В., Малигіна М.П.).

Тест-вправа дає можливість покращити взаємовідносини; зрозуміти свої слабкості як учасника взаємовідносин; оцінювати проблеми взаємовідносин об'єктивно.

Методика діагностики готовності до переговорів і розв'язання конфліктів (Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І.) дає можливість оцінити рівень знань, умінь, здібностей, які виявляються в ситуації переговорів, веденні спорів і дискусій, розв'язанні конфліктів. Для майбутніх менеджерів ці навички мають особливе значення. Методика містить ряд тверджень. Досліджуваним слід було визначитися щодо запропонованих відповідей на кожне твердження. Інтерпретація отриманих даних здійснювалася відповідно ключа.

Результати тестових методик піддавалися статистичному аналізу з наступною якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням за допомогою методів математико-статистичної обробки даних з використанням комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 12.0). Для виявлення статистично значущих відмінностей і зв'язку між різними групами досліджуваних використовувалися критерій χ^2 , кореляційний і дисперсійний аналіз.

Для розвитку творчого підходу до діяльності необхідно створювати сприятливі умови для процесу творчості, формувати основні якості творчої особистості, розвивати творчі здібності і підтримувати творчу атмосферу в колективі. Часто сам творчий процес розглядається у виді трьох взаємозалежних етапів: учень ставить задачу і збирає необхідну інформацію; учень розглядає задачу з різних сторін; учень доводить почату роботу до завершення. Кожний з цих етапів вимагає визначених витрат часу, тому викладач не повинний підганяти учнів, а у випадку тупикової ситуації бути здатним надати їм допомогу. У проблемі творчості виділяють кілька граней: процес творчості, творча особистість, творчі здібності, творчий клімат. Всі ці напрямки необхідно утворювати і розвивати.

Висновки

1. Взаємозв'язок усіх компонентів творчого процесу при оптимальних умовах організації та управління закономірно забезпечує продуктивно-утворюючий результат навчання й самовиховання, що сприяє реалізації творчого потенціалу та самоактуалізації творчої індивідуальності особистості.

2. Діагностика рівня креативності показала середній розвиток творчих здібностей у майбутніх фахівців.

3. В сучасній вищій школі потрібно використовувати передові освітні технології та методики, які сприяють формуванню та розвитку творчої особистості, виявленню креативного потенціалу у майбутніх фахівців організації. Це дає можливість підготувати молодь до ефективної діяльності.

Література

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Психология управления.– «Фортуна-пресс» - «Реноме», Харьков – Симферополь, 2003. – 338 с.
2. Булка Н.І. Креативність і соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. - №10. – С.46-49.
3. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту / Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
4. Морозов А.В. Управленческая психология: Учебник для студентов высших и средних учебных заведений. – М.: Академический Проект, 2003. – 288 с.
5. Помазан К.А. Творчий потенціал особистості та можливості його діагностики// Вісник Харківського національного університету. Серія психологія № 550. – Х.: ХНУ, 2002. – С.261-264.
6. Харцій О.М. Використання творчого потенціалу молоді в управлінні персоналом / О.М.Харцій // Вісник. Збірник наукових праць Київського міжнародного університету. Сер.: Психологічні науки. - 2007. - Вип. 10. - С.123-129.
7. Харцій О.М. Значення креативності в освітньому процесі // Матеріали конференції – ХНПУ, 2005. – С.151-156.